

Kazimierz Pierzchała

Rola pracy w resocjalizacji penitencjarnej w kontekście badań własnych

The role of work in penitentiary resocialization in the context of own research

»Praca jest dobrem człowieka – dobrem jego człowieczeństwa – przez pracę bowiem człowiek nie tylko przekształca przyrodę, dostosowując ją do swoich potrzeb, ale także urzeczywistnia siebie jako człowiek, a także poniekąd bardziej „staje się człowiekiem”¹

Pracy nie można oddzielić od życia człowieka (skazanego). Praca jest jednym z fundamentalnych obowiązków i praw całego społeczeństwa. Jest ona aktywnością odróżniającą człowieka od innych stworzeń, albowiem wznosi rozumność i celowość działań. I w końcu praca jest specjalnym powołaniem i dobrem każdej osoby, z którym najczęściej wiąże się określony trud.

Słowa kluczowe: człowiek, praca, skazany, resocjalizacja, więzienie, Jan Paweł II.

Work can not be separated from the life of a man (convict). Work is one of the fundamental duties and rights of the whole society. It is an activity that distinguishes man from other creatures, for he rises the rationality and purposefulness of actions. And finally, work is a special calling and good of every person with whom a particular effort is most often associated.

Key words: man, work, convicted, rehabilitation, prison, John Paul II.

¹ Jan Paweł II, Encyklika *Laborem Exercens o pracy ludzkiej* (z okazji 90. rocznicy Encykliki *Rerum novarum*) – Castel Gandolfo, 14.09.1981 r., 9.

Wprowadzenie

Zagadnienie roli/znaczenia pracy skazanych w procesie resocjalizacji penitencjarnej zostało opracowane na podstawie wnioskowania właściwego sceptycyzmu krytycznego i scjentyzmu² poznawczego oraz własnych badań terenowych, przeprowadzonych w 2018 r. w zakładzie karnym w Opolu Lubelskim.

Praca jest terminem, którym posługuje się wiele dyscyplin naukowych. W pedagogice „praca jako wartość jest źródłem oraz kontekstem funkcjonowania (siłą etyczną) dla wartości ekonomicznych, kulturowych, antropologicznych, moralnych, osobowych i społecznych”³. Natomiast według Wincentego Okonia praca to: „(...) zbiorowa lub jednostkowa działalność, której celem jest uzyskanie jakiegoś wytworu materialnego bądź niematerialnego. Ze względu na znaczenie tego wytworu dla jednostki czy dla społeczeństwa oraz na niezbędne wydatkowanie sił, procesowi pracy na ogół towarzyszy przekonanie o jej pożytku, ale zarazem przymus wewnętrzny, tj. narzucony sobie przez jednostkę, lub zewnętrzny, tj. narzucony przez społeczne warunki życia zbiorowego”⁴.

Praca jest nieodłącznym elementem życia każdego człowieka od początku jego istnienia. Jest uważana za konieczną, postrzegana jako wartość. Wartość i godność pracy wynika przede wszystkim z faktu, że jest ona działaniem osoby mającej niezbywalną godność.

Praca jest wartością antropologiczną, gdyż człowiek jest nie tylko jej podmiotem, ale równocześnie jej ostatecznym celem. O moralnej wartości pracy decyduje sposób jej pełnienia, to znaczy, czy służy ona rozwojowi pojedynczego człowieka i innym ludziom. Wykonując pracę, człowiek wypełnia ciężące na nim obowiązki wobec swojej osoby i społeczeństwa (rodzic wobec rodziny, wykonywanie zawodu)⁵.

² Scjentyzm «pogląd filozoficzny związany z empiryzmem, pozytywizmem, materializmem i utylityzmem, rozpowszechniony w drugiej połowie XIX w., głoszący, że uzyskanie prawdziwej wiedzy o rzeczywistości jest możliwe tylko przez poznanie naukowe i stanowi warunek pozytywnych przemian życia społecznego, w metodologii uznający metody nauk matematyczno-przyrodniczych za wzorcowe dla tworzenia wszelkiej wiedzy naukowej», M. Bańko, (red.), *Wielki słownik wyrazów obcych*, PWN, Warszawa (copyright 2003) 2014.

³ W. Furmanek, *Praca człowieka jako kategoria aksjologiczna*, [w:] *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, pod red. K. Chałas, A. Maja, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2016, s. 827.

⁴ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, wyd. III poprawione, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001, s. 311.

⁵ St. Fel, *Praca – własność – uczestnictwo*, [w:] *Leksykon pedagogiki religii*, pod red. C. Rogowskiego, Verbinum – Wydawnictwo Księży Werbistów, Warszawa 2007, s. 604-610.

Praca jest wartością społeczną, gdyż stanowi ważny czynnik więzi społecznej. Człowiek żyjąc jest praktycznie „skazany” na pomoc i współpracę innych. Jan Paweł II podkreśla, że: „(..) praca ludzka stanowi klucz, i to chyba najistotniejszy (...) do całej kwestii społecznej, jeżeli staramy się ją widzieć naprawdę pod kątem dobra człowieka (...)”⁶. Z pracą wiąże się ściśle społeczne uznanie i uczestnictwo w różnych wymiarach życia społecznego⁷.

Praca jest wartością kulturową, gdyż tylko przez nią jest tworzona kultura, jednocześnie przyczyniając się do ubogacenia dziedzictwa kulturowego. Z samej pracy powstaje również wartość religijna, wynikająca z powołania człowieka przez Boga do jego wykonywania, zawartego w biblijnym opisie stworzenia. Realizując to powołanie, człowiek czynnie uczestniczy w stwórczym działaniu Boga⁸.

Praca ma wymiar gospodarczy, ponieważ przez nią zaspokajane są potrzeby będące podstawą funkcjonowania i doskonalenia się człowieka (praca a pieniądz)⁹.

Praca jest wyrazem osobowości człowieka, natomiast wartościowanie pracy tylko w kategorii gospodarczej prowadzi nieuchronnie do podporządkowania człowieka w życiu gospodarczemu i w konsekwencji prowadzi do konfliktów społecznych¹⁰. Istota pracy zawiera się więc nie tyle w przedmiotowym, co w podmiotowym rozumieniu wartości ludzkiego działania. Praca nie może być nastawiona tylko i wyłącznie na zysk, przede wszystkim ma zaspokajać osobowe potrzeby człowieka. Nie wystarczy dać pieniądze. Człowiek musi jeszcze wiedzieć, po co pracuje, znać sens wykonywanych czynności i widzieć owoce swojej pracy. Inaczej, zamiast ubogacać, praca będzie niszczyć jego podmiotowość¹¹.

Stanisław Fel jest zdania, że „katolicka nauka społeczna opowiada się za wielowymiarowym wartościowaniem pracy ludzkiej. Aby właściwie ocenić jej wartość, należy uwzględnić oprócz podstawowego kryterium, jakim jest godność osoby ludzkiej, także dobro wspólne, użyteczność społeczną, stopień odpowiedzialności, wykształcenia, jakości, efektywności wykonywanej pracy oraz wielu innych kryteriów”¹².

⁶ Jan Paweł II, op. cit., s. 3.

⁷ St. Fel, op. cit., s. 605-606.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Szerzej: Ibidem.

¹¹ J. Legięć, *Człowiek w filozofii pracy Józefa Tischnera*, Wydawnictwo Księży Sercanów, Kraków 2012.

¹² St. Fel, op. cit., s. 605-606.

Prawo człowieka do pracy

Artykuł 24 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej stanowi, że „Praca znajduje się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej. Państwo sprawuje nadzór nad warunkami wykonywania pracy”¹³. Natomiast w art. 65 tej ustawy czytamy m.in.: „Każdemu zapewnia się wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy. Wyjątki określa ustawa. Obowiązek pracy może być nałożony tylko przez ustawę (...)”¹⁴.

Prawo do pracy wiąże się ściśle z prawem do życia i jest pierwszym spośród społecznych praw osoby, gdyż jest ona sposobem zdobywania środków do życia dla osoby pracującej, jej rodziny, a także środkiem do realizacji innych praw (prawa do wykształcenia, dostępu do kultury itp.). Społeczny charakter tego prawa zobowiązuje państwo do troski o jego realizację. Prawo do pracy należy rozpatrywać w kontekście nauki o pracy, szczególnie w kontekście jej podmiotowego charakteru, który wskazuje na pracę jako czynnik rozwoju osoby. Dzięki pracy człowiek realizuje swoją osobowość, zaspokaja potrzebę wzbogacania swojego życia i innych uczestników społeczności. Prawo do pracy jest gwarantem realizacji fundamentalnego powołania każdej jednostki. Temu też uprawnieniu odpowiada obowiązek pracy, którego wypełnianie uwarunkowane jest pewnymi okolicznościami, jak: stan zdrowia, stopień rozwoju, warunki pracy itp. Pracownika obowiązują szczegółowe przepisy domagające się od niego rzetelności w jej wykonywaniu, przestrzegania zobowiązań wynikających z umowy o pracę, w trosce o warsztat pracy¹⁵.

Biorąc pod uwagę wieloaspektowość pracy, sposoby, w jakich wyraża się w niej człowiek, naturalną potrzebę pracy i wieloaspektowe zło bezrobocia, formułuje się prawo człowieka do pracy.

Praca a resocjalizacja skazanych

Ewolucja poglądów związanych z karą pozbawienia wolności łączy się ze zmianą filozofii kary, jej celów, skutków i funkcji. Od starożytności izolacja jawiła się jako środek karny, jednak nie zawierał się w tym żaden

¹³ Ustawa z 2 kwietnia 1997 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. nr 78, poz. 483 z późn. zm.), art. 24.

¹⁴ Ibidem, art. 65.

¹⁵ St. Fel., op. cit.

element resocjalizacji (wychowania). Izolacja nie miała wychowywać, lecz sprawiać dolegliwość przestępcy, społeczeństwo pozbawiać niewygodnych obywateli, poddawać więźniów torturom, często przetrzymując ich do wykonania zasadniczej kary (kary śmierci). Bez wątplenia cała Biblia wypełniona jest „szczękiem oręża i krzykiem zabijanych”. Zabijał Dawid, wybraniec Boży, wspaniały poeta, wysyłający męża swej kochanki na front z krótką instrukcją »Postawcie Uriasza tam, gdzie walka będzie najbardziej zażarta, potem odstąpicie go, aby został ugodzony i zginął« (2 Sm 11,14-15)¹⁶. W innym miejscu „... Wówczas Filistyni pojмали go, wyłupili mu oczy i zaprowadzili do Gazy, gdzie przykuty dwoma łańcuchami z brązu musiał w więzieniu mleć ziarno” (Sdz 16,21)¹⁷. Kara służyła jako odwet i represja za popełniane zło. Praca natomiast traktowana była, nie jako środek resocjalizacyjny, lecz jako poniżenie, pokuta, jako hańba przeznaczona dla więźniów i ludzi z niższych sfer społecznych. Metody karania nie przynosiły większego skutku. Powstawały zatem domy pracy przymusowej¹⁸. Dla przykładu w instrukcji w sprawie regulaminu więziennego z 1945 r. w dziale II „Praca więźniów” czytamy m.in.: „§ 184. Więźniowie karni podlegają przymusowi pracy w granicach przepisów ustaw karnych”¹⁹.

Od końca XVIII wieku praca zaczęła funkcjonować jako integralna część procesu naprawy i resocjalizacji. Została wprowadzona obok takich środków jak nauka i stawała się wypełnieniem kary pozbawienia wolności²⁰.

Współcześnie w resocjalizacji penitencjarnej w zapomnienie odeszła represyjna funkcja pracy. Wyraźnie akcentuje się użytkową wartość pracy oraz to, że powinna być zbieżna z umiejętnościami i zainteresowaniami skazanych, co powoduje, iż mogą oni rozwijać własny potencjał oraz budować na nowo tożsamość: społeczną, kulturową i osobową.

¹⁶ 2 Sm – Księga dziesiąta. Druga Księga Samuela, *Pismo Święte Nowego i Starego Testamentu. Biblia Tysiąclecia*, PISMO-SW 3.0 BETA, Wydawnictwo Pallottinum, Gliwice 2002.

¹⁷ Sdz – Księga siódma. Księga sędziów, Ibidem.

¹⁸ Zob. także: T. Kalisz, *Zatrudnienie skazanych odbywających karę pozbawienia wolności*, Kolonia Limited, Wrocław 2004, s. 15-54; T. Bojarski, Z. Hołda, J. Baranowski (red.), *Praca skazanych odbywających karę pozbawienia wolności*, Instytut Prawa Karnego, Lublin 1985, s. 7-8; J.D. Pol, *Funkcja i znaczenie pracy w procesie resocjalizacji*, [w:] *Więzienna szansa*, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa 2008, s. 30-47; K. Pierzchała, *Resocjalizacja więźniów poprzez pracę. Więźniowie na walach przeciwpowodziowych*, [w:] *Bezpieczeństwo RP w wymiarze narodowym i międzynarodowym*, Szkoła Handlowa im. B. Markowskiego w Kielcach, red. M. Marszałka, G. Sobolewskiego, T. Konopki, A. Cyrana, Kielce 2011, s. 422-427.

¹⁹ Instrukcja w sprawie regulaminu więziennego, Departament Więziennictwa i Obozów. Drukarnia Więzienia Mokotów, Warszawa 1945, s. 93-96.

²⁰ Szerzej aspekt historyczny zmian: J.D. Pol, op. cit., s. 31-39.

Międzynarodowe standardy

Od 22 sierpnia do 3 września 1955 r. w Genewie odbył się I Kongres ONZ w sprawie Zapobiegania Przeszeczności i Postępowania ze Sprawcami Przeszeczstw²¹. Przyjęto wówczas Wzorcowe reguły minimum postępowania z więźniami. W zakresie wynagrodzenia niebagatelne znaczenie ma reguła 71.4, w świetle której, w stopniu możliwym, zapewniona praca ma utrzymać bądź zwiększyć zdolność więźnia po zwolnieniu do uczciwego zarabiania na życie. Reguła 76.1 ustanawia gwarancję systemu sprawiedliwego wynagradzania pracy więźniów. Ponadto postuluje się, aby system zapewniał przechowywanie części zarobków tak, aby stanowiły one fundusz, który zostanie przekazany skazanemu w momencie jego zwolnienia. Zgodnie z regułą 76.2 część swoich zarobków więźniowie mogą przeznaczyć na zakup dozwolonych artykułów użytku osobistego, a także mogą wysłać swojej rodzinie. Komentarz do Wzorcowych reguł minimum postępowania z więźniami podaje, że jeśli funkcjonuje w społeczeństwie minimalne wynagrodzenie, powinno znaleźć odzwierciedlenie w zarobkach więźniów²².

11 stycznia 2006 r. Komitet Ministrów Rady Europy przyjął Europejskie reguły więzienne²³. Zgodnie z regułą 105.3, „Jeśli więźniowie skazani są zobowiązani do pracy, to jej warunki mają obowiązek odpowiadać standardom i kontroli stosowanej w społeczeństwie otwartym”. W regule 26.3 zaleca się, aby: „Tak dalece, jak to możliwe, praca przydzielana więźniom przyczyniała się do podtrzymania lub rozwoju ich zdolności do zarabiania na życie po zwolnieniu”. Zgodnie z regułą 26.11 „Więźniowie powinni mieć możliwość przeznaczenia przynajmniej części swojego wynagrodzenia na zakup przedmiotów osobistego użytku albo wysyłania zarobków rodzinie”. W myśl kolejnej reguły 26.12 „Więźniowie mogą być zachęceni do oszczędzania części swoich zarobków, które będą im wydane w momencie zwolnienia lub spożytkowane na inne dozwolone cele”.

²¹ Zalecenia I Kongresu ONZ w sprawie zapobiegania przeszeczności i postępowania z więźniami, Genewa 1955.

²² E. Dawidziuk, *Traktowanie osób pozbawionych wolności we współczesnej Polsce na tle standardów międzynarodowych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 178.

²³ Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich reguł więziennych, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów; por. Europejskie reguły więzienne. Zalecenie nr R(87)3 dla państw członkowskich Rady Europy przyjęte przez Komitet Ministrów 12 lutego 1987 r.

Natomiast reguła 26.10 podaje, że: „W każdym przypadku zapewnia się sprawiedliwe wynagrodzenie za pracę więźniów”.

Rezolucja Komitetu Ministrów Rady Europy z 18 września 1975 r. w sprawie pracy więziennej zaleca przyjęcie warunków pracy oraz wynagrodzenia porównywalnego do standardów zewnętrznych²⁴ tak dalece, jak to jest możliwe do zrealizowania, biorąc pod uwagę specyficzną naturę pracy w więzieniu²⁵.

Warto odwołać się także do Powszechnej deklaracji praw człowieka²⁶, która w art. 23 ust. 2 i 3 stanowi, że „2. Każdy człowiek, bez względu na jakiegokolwiek różnice, ma prawo do równej płacy za równą pracę. 3. Każdy pracujący ma prawo do odpowiedniego i zadowalającego wynagrodzenia, zapewniającego jemu i jego rodzinie egzystencję odpowiadającą godności ludzkiej i uzupełnianego w razie potrzeby innymi środkami pomocy społecznej”.

Ponadto, Polska jako strona Międzynarodowego paktu praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych²⁷ jest zobowiązana zgodnie z art. 7 do uznania praw każdego do korzystania ze sprawiedliwych i korzystnych warunków pracy, obejmujących w szczególności wynagrodzenie, zapewniające wszystkim pracującym minimum godziwy zarobek i równe wynagrodzenie za pracę o podobnej wartości, bez jakiegokolwiek różnicy²⁸.

Zatrudnianie skazanych

W polskim modelu wykonywania kary pozbawienia wolności uregulowania dotyczące pracy skazanych umieszczone są w kodeksie karnym wykonawczym (dalej: kkw)²⁹ oraz rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości w sprawie szczegółowych zasad zatrudniania skazanych³⁰. Artykuł 121

²⁴ Rezolucja Komitetu Ministrów Rady Europy uchwalona w 1975 r.

²⁵ M. Jakubowska, *Wynagrodzenie dla zatrudnionych odbywających karę pozbawienia wolności*, „Pracownik i Pracodawca” 2016, nr 1 (vol. 2), s. 20-29.

²⁶ Powszechna deklarację praw człowieka z 10 grudnia 1948 roku, Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucja 217/III A, Paryż.

²⁷ Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. nr 38, poz. 169).

²⁸ M. Jakubowska, op. cit.,

²⁹ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. nr 90, poz. 557 z późn. zm.), art. 123 i 123a.

³⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 9 lutego 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad zatrudniania skazanych (tekst jedn.: Dz.U. z 2018 r., poz. 1887).

§ 1 kkw zawiera dyrektywę zobowiązującą administrację zakładu karnego do zapewnienia skazanemu, w miarę możliwości, świadczenia pracy.

Zgodnie z ustawą o zatrudnieniu osób pozbawionych wolności (dalej: uzop) osiąganie zysku powinno być podporządkowane resocjalizacji³¹. Co do zasady skazany pracuje odpłatnie z wyjątkiem prac porządkowych, pomocniczych wykonywanych na rzecz jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, albo prac porządkowych na rzecz samorządu terytorialnego, których wymiar nie przekracza 90 godzin miesięcznie, albo w celu przyuczenia do wykonywania pracy w przywieziennych zakładach pracy, za pisemną zgodą skazanego, przez okres nie dłuższy niż 1 miesiąc³². Skazany może być zatrudniony w wymiarze przekraczającym 90 godzin – odpłatnie przy pracach porządkowych oraz pomocniczych na rzecz jednostek organizacyjnych Służby Więziennej w przywieziennych zakładach pracy lub u innych zewnętrznych przedsiębiorców, w tym również w ramach umowy o pracę, umowy zlecenia, umowy o dzieło lub umowy o pracę nakładczą³³. Zasada odpłatności odnosi się do wszystkich rodzajów zatrudnienia skazanych, niezależnie od podstawy prawnej, co w konsekwencji powinno oznaczać dla skazanego wymierne korzyści³⁴.

Powyższe rozwiązania mają sprzyjać zwiększeniu możliwości zatrudnienia skazanych. Większość z nich może być zatrudniona na terenie zakładu karnego oraz poza jego obrębem. Z przywileju pracy poza terenem zakładu karnego nie mogą jednak korzystać skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności, odbywający karę w zakładzie typu zamkniętego³⁵, natomiast więźniowie zakwalifikowani jako „niebezpieczni” mogą być zatrudnieni w miejscach wyposażonych w kamery telewizyjne, mających zabezpieczenia techniczno-ochronne³⁶.

Praca od dawna uważana jest za jeden z głównych sposobów wychowania, w tym resocjalizacji. Spełnia ona w życiu człowieka wiele funkcji i za zwyczaj nadaje mu sens. Niestety brak pracy dla wielu staje się powodem obniżenia poczucia własnej wartości, co wynika z świadomości o byciu niepotrzebnym, w konsekwencji wywołuje frustrację, apatię, bierność

³¹ Ustawa z 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r., poz. 2151), art. 1, ust. 2.

³² Ustawa z 6 czerwca 1997 r., op. cit.

³³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 9 lutego 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad..., op. cit.

³⁴ E. Dawidziuk, op. cit., s. 162.

³⁵ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy..., op. cit., art. 121 § 10.

³⁶ A. Jaworska, *Rola pracy w resocjalizacji penitencjarnej*, [w:] *Leksykon resocjalizacji*, Oficyna „Impuls”, Kraków 2012, s. 336-343.

i utratę sensu życia³⁷. Na ważność pracy, jako sposobu formowania pożądanых postaw pośród dorosłych przestępców, zwracano uwagę od samego początku tworzenia nowoczesnego więziennictwa polskiego. Niestety w naszym kraju (i nie tylko) wychowawcza rola pracy została poważnie zaprzepaszczone po zakończeniu II wojny światowej, wraz z powstawaniem obozów pracy przymusowej, zorganizowanych na wzór obozów w ZSRR³⁸. W latach PRL istniała możliwość podjęcia zatrudnienia niemal przez wszystkich skazanych chętnych do pracy. Więźniowie w tym czasie byli tanią siłą roboczą, a ich praca była nie tylko instrumentem resocjalizacji, ale głównie polityczną potrzebą spełniającą założenie, w którym większa liczba więźniów równała się większej produkcji, co dawało większy zysk. Czysta „ekonomia”³⁹.

W latach 90. XX stulecia sytuacja wykonywanej pracy w zakładach karnych uległa diametralnej zmianie. Praca okazała się dobrem trudno dostępnym. Stało się koniecznością wprowadzenie odpowiednich regulacji prawnych, które powinny zachęcać pracodawców do zatrudniania skazanych. Odpłatne zatrudnienie więźniów w polskich jednostkach penitencjarnych na przełomie XX i XXI wieku, aż do roku 2011, objęło zaledwie 20-25% wszystkich przebywających w zakładach karnych⁴⁰. Ich płaca mogła wynosić jedynie jedną drugą najniższej krajowej, co powodowało, że pracodawcom spoza jednostek penitencjarnych opłacało się zatrudniać osoby z wyrokami. Regulacje te były krytykowane, gdyż powodowały wyzysk więźniów, jak również stwarzały warunki do organizowania niewolniczej pracy. Trybunał Konstytucyjny wyrokiem z 3 lutego 2010 r. (P 20/09) orzekł, że przepis art. 123 § 2 kkw w zakresie, w jakim zawiera słowo „połowy”, jest niezgodny z art. 32 oraz z art. 65 ust. 4 w związku z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Nowe przepisy dotyczące zatrudniania skazanych, nakładające na pracodawców obowiązek wypłacania najniższej krajowej, weszły w życie 8 marca 2011 roku⁴¹. Decyzja ta powodowała zwiększenie kosztów pracy więźniów, co przyczyniło się do utraty i tak już niewielu miejsc pracy. Decyzja prawna, mająca w założeniu służyć obronie praw człowieka, stała się czynnikiem społecznej ekсклюzy osób izolowanych w zakładach karnych.

³⁷ T. Borkowski, A. Marcinkowski, *Socjologia bezrobocia*, Wydawnictwo Śląsk, Warszawa 1996, s. 28.

³⁸ W. Domagalski, *Obóz pracy przymusowej w Miłecinie*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1997, nr 15, s. 79.

³⁹ A. Jaworska, op. cit.

⁴⁰ M. Jakubowska, op. cit., s. 20-29.

⁴¹ A. Jaworska, op. cit.

Program „Praca dla więźniów”

Program „Praca dla więźniów” to zainicjowany przez wiceministra sprawiedliwości Patryka Jakiego w 2016 r. oraz realizowany przez Służbę Więzienną program wspierania szeroko rozumianej readaptacji społecznej osób przebywających w zakładach karnych i aresztach śledczych, a w szczególności ich aktywizacji zawodowej⁴².

Podstawę funkcjonowania programu stanowią przepisy następujących aktów prawnych:

- ustawy z 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności⁴³,
- ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy⁴⁴,
- rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 30 maja 2017 r. w sprawie Funduszu aktywizacji zawodowej skazanych oraz rozwoju przywieziennych zakładów pracy⁴⁵, a wcześniej rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 23 stycznia 2012 r. – uchylony⁴⁶.

Program „Praca dla więźniów” – jak podaje CZSW – jest projektem bez precedensu w historii polskiego więziennictwa. Tylko w ciągu 2 lat realizacji programu zatrudnienie skazanych zwiększyło się o prawie 12 tys. osadzonych, a wskaźnik powszechności zatrudnienia osadzonych przekroczył niespotykaną wcześniej wartość 57,2%. W państwach Europy Zachodniej wskaźnik zatrudnienia więźniów sięga 60%. W Polsce wzrósł od początku 2016 r. z 35% do 42%. Według danych Służby Więziennej codziennie prawie 26 tys. skazanych wykonywało różnego rodzaju prace, w tym 6,8 tys. – poza zakładami karnymi. 10,3 tys. to osoby zatrudnione odpłatnie, a ponad 15,5 tys. – nieodpłatnie. Na koniec 2018 r. pracowało ponad 36,5 tys. osób pozbawionych wolności. Nigdy w historii III RP nie pracowało tylu skazanych. Strona CZSW podaje, że swoje obowiązki skazani wykonują prawidłowo, często z dużym zaangażowaniem. Dzięki wprowadzeniu programu spadają także koszty utrzymania więźniów przez obywateli. W 2018 r. skazani przepracowali nieodpłatnie w skali

⁴² Program „Praca dla więźniów”, <https://www.sw.gov.pl/strona/ministerialny-program-pracy-wiezniow>, (dostęp: 11.05.2109).

⁴³ Ustawa z 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r., poz. 2151), art. 1 ust. 2.

⁴⁴ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy..., op. cit.

⁴⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 30 maja 2017 r. w sprawie Funduszu aktywizacji zawodowej skazanych oraz rozwoju przywieziennych zakładów pracy (Dz.U. z 2017 r., poz. 1069).

⁴⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 23 stycznia 2012 r. w sprawie Funduszu aktywizacji zawodowej skazanych oraz rozwoju przywieziennych zakładów pracy (Dz.U. z 2012 r., poz. 103) – uchylony.

kraju prawie 2 mln roboczogodzin, o wartości ponad 23 mln zł (dane po 11 miesiącach). Na podkreślenie zasługuje fakt, że realizacja rządowego programu „Praca dla więźniów” finansowana jest nie z pieniędzy podatników, a przede wszystkim przez samych skazanych. Dzięki programowi w 2018 r. kwota potrąceń z wynagrodzeń osadzonych mających zobowiązania alimentacyjne wyniosła prawie 13 mln zł (dane po 11 miesiącach). Im więcej osadzonych pracuje, tym większe są środki finansowe przeznaczane na Fundusz aktywizacji zawodowej skazanych oraz rozwoju przywieziennych zakładów pracy, z którego finansowana jest budowa hal produkcyjnych, w których zatrudnieni będą osadzeni oraz na wypłacanie przedsiębiorcom ryczałtu z tytułu zwiększonych kosztów zatrudnienia osób pozbawionych wolności, który w wyniku zainicjowanych w ramach programu działań legislacyjnych Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Służby Więziennej wzrósł z 20% do 45% (art. 125 § 1 kkw) wartości przysługujących skazanym wynagrodzeń⁴⁷.

Program obejmuje trzy zasadnicze filary, które determinują realizowane w jego ramach działania:

- budowę w zakładach karnych hal produkcyjnych,
- rozszerzenie zakresu możliwości nieodpłatnej pracy więźniów na rzecz samorządów,
- ulgi dla przedsiębiorców zatrudniających więźniów⁴⁸.

W ramach pierwszego filaru programu wybudowano oraz oddano do użytkowania 18 hal produkcyjnych, w których zatrudnienie znalazło ponad tysiąc osadzonych. W 2017 r. zostały także uruchomione środki finansowe na realizację inwestycji obejmujących swym zakresem budowę 10 obiektów produkcyjnych, których oddanie do użytkowania zaplanowano w latach 2018-2019. Planowane zatrudnienie osób pozbawionych wolności w tych obiektach to ponad 1300 osób.

Drugi filar polega na ustawowym rozszerzeniu kręgu podmiotów, które są uprawnione do nieodpłatnego zatrudniania osób pozbawionych wolności. Od 1 kwietnia 2017 r., w związku z zainicjowaną przez Ministerstwo Sprawiedliwości zmianą ustawy kkw, skazani mogą być zatrudniani nieodpłatnie przy wykonywaniu prac porządkowych oraz pomocniczych na rzecz jednostek organizacyjnych Służby Więziennej, a także przy pracach na cele społeczne na rzecz:

⁴⁷ Program „Praca dla więźniów”, op. cit.

⁴⁸ Ibidem.

- samorządu terytorialnego,
- podmiotów, dla których organ gminy, powiatu lub województwa jest organem założycielskim,
- państwowych lub samorządowych jednostek organizacyjnych,
- spółek prawa handlowego z wyłącznym udziałem Skarbu Państwa lub gminy, powiatu lub województwa – w wymiarze nieprzekraczającym 90 godzin miesięcznie⁴⁹.

Trzeci Filar to ulgi dla przedsiębiorców. Aktem prawnym, który zawiera katalog ulg przysługujących przedsiębiorcom z tytułu zatrudniania osób pozbawionych wolności, jest wymieniona wcześniej ustawa o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności, która przewiduje:

- wypłacanie przedsiębiorcom ryczałtu z tytułu zwiększonych kosztów zatrudnienia osób pozbawionych wolności; jest to świadczenie przysługujące tym podmiotom obligatoryjnie i aktualnie korzysta z niego ok. 300 przedsiębiorców;
- udzielanie podmiotom zatrudniającym osoby pozbawione wolności dotacji bądź pożyczek na realizację zadań w zakresie resocjalizacji skazanych poprzez pracę.

Świadczenia powyższe wypłacane są z Funduszu aktywizacji zawodowej skazanych oraz rozwoju przywieziennych zakładów pracy, którego dysponentem jest Dyrektor Generalny SW, funkcjonującego na podstawie przepisów ww. ustawy⁵⁰.

Korzyści dla przedsiębiorców wynikające z realizacji programu:

- osobie pozbawionej wolności zatrudnionej w pełnym wymiarze godzin przysługuje wynagrodzenie zapewniające osiągnięcie co najmniej minimalnego wynagrodzenia za pracę, przy czym wynagrodzenie naliczane jest proporcjonalnie do faktycznie przepracowanych godzin,
- brak jest potrzeby zawierania indywidualnych umów o zatrudnieniu osób pozbawionych wolności (zatrudniony skazany nie staje się pracownikiem zatrudniającego w rozumieniu prawa pracy),
- pracodawca zwolniony jest z obowiązku stosowania przepisów prawa pracy (z wyjątkiem przepisów dotyczących czasu pracy oraz BHP),
- pracodawca jest zwolniony z obowiązku odprowadzania składki zdrowotnej za zatrudnienie osoby pozbawionej wolności,

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem.

- osoby pozbawione wolności nie są objęte obowiązkowym ubezpieczeniem chorobowym,
- korzystanie z darmowej ochrony obiektów produkcyjnych zlokalizowanych na terenach ścisłych jednostek organizacyjnych Służby Więziennej,
- zatrudniający ma prawo wnioskowania o zmianę miejsca i rodzaju pracy lub o wycofanie osoby pozbawionej wolności z zatrudnienia, bez zachowania formy i terminów przewidzianych w prawie pracy,
- istnieje możliwość uzyskania dofinansowania – ze środków Funduszu aktywizacji zawodowej skazanych oraz rozwoju przywieziennych zakładów pracy – działań prowadzących do tworzenia nowych miejsc pracy dla skazanych oraz ochronę istniejących.

Korzyści dla więźniów wynikające z realizacji programu:

- możliwość podjęcia pracy daje szansę bezpłatnego przyuczenia do zawodu i do późniejszej aktywizacji zawodowej w warunkach wolnościowych,
- możliwość pozyskania środków finansowych przez osadzonych na własne potrzeby w sposób akceptowany społecznie, co pozwala na finansowe wspieranie rodziny oraz stanowi źródło pokrycia kar pieniężnych, np.: alimentów lub grzywien,
- wykonywanie konkretnych czynności uczy systematyczności i wywiązywania się z przydzielonych obowiązków, kształtuje poczucie odpowiedzialności za wykonaną pracę i jest dobrym treningiem do samodzielnego życia na wolności oraz przygotowaniem do powrotu do społeczeństwa,
- możliwość zagospodarowania czasu wolnego przeciwdziałając samookaleczeniom, rozwojowi podkultury więziennej czy też przemocy w stosunku do innych osadzonych,
- kształtowanie poczucia przydatności, użyteczności, nabycie umiejętności współpracy w zespole zwiększa poczucie sensu życia, sensowności podejmowanego wysiłku, poczucia bycia docenianym przez innych,
- zmniejszenie poczucia bezcelowości pobytu w zakładzie karnym oraz zachowanie sprawności zawodowej, siły fizycznej i umysłowej⁵¹.

Praca stanowi zatem niezwykle wartościowe (i pożądane także przez samych skazanych), choć również dość rzadkie narzędzie oddziaływań

⁵¹ Ibidem.

penitencjarnych. W zakładach karnych jest ona organizowana na zasadach:

- przywieziennych zakładów pracy (głównie spółek akcyjnych, ale także przedsiębiorstw państwowych), tworzonych jako przedsiębiorstwa rolne, przemysłowe (np. fabryki mebli, okien) oraz gospodarstwa pomocnicze;
- pozawieziennych uspołecznionych zakładów pracy (oferujących pracę osobom odbywającym karę pozbawienia wolności);
- prac administracyjno-gospodarczych na terenie zakładu;
- prac naukowych, artystycznych, literackich;
- prac społecznie użytecznych na rzecz środowiska lokalnego⁵².

Jedyną drogą do naprawy dotychczasowej sytuacji więźniów w opisywanym zakresie była zmiana uregulowań prawnych – nie tylko oczekiwanie wypracowywania zysku, lecz traktowanie przywieziennych miejsc pracy jako dofinansowywanych programów resocjalizacyjnych. Utrata miejsc pracy dla skazanych to czynnik prowadzący do systematycznego pogarszania sytuacji w zakładach karnych i wzrostu zachowań agresywnych, podkulturowych oraz zwiększenia prizonizacji⁵³, co uniemożliwia poprawny powrót do społeczeństwa po odbyciu wyroku. Brak zatrudnienia powoduje zanik nawyku pracy; brak możliwości podnoszenia kwalifikacji i możliwości spłaty zobowiązań uczy skazanego bezczynności, demoralizuje, uniemożliwiając optymalne funkcjonowanie w społeczeństwie po wyjściu na wolność. Długotrwałe pozostawanie bez pracy może być przyczyną braku zdolności do jej podjęcia po odbyciu kary, prowadzi do wyuczonyj bezradności oraz zaburzeń w ocenie wartości pracy⁵⁴.

Resocjalizacyjny wymiar pracy

Henryk Machel jest zdania, że „Praca jest zasadniczym elementem życia ludzkiego. Praca w więzieniu jest normalnością charakterystyczną także dla wolności, jest uznaniem tej samej normy, która obowiązuje poza więzieniem. W resocjalizacji praca jest jednym z najbardziej

⁵² M. Bramska, *Zatrudnienie*, „Biuletyn RPO” 1995, nr 28.

⁵³ Prizonizacja – proces przystosowania się człowieka (osadzonego) do warunków panujących w zakładzie karnym lub areszcie śledczym. Polega na przyswojeniu wartości, norm i wzorów zachowania, które występują w społeczności więziennej. Dotyczą one np. spożywania posiłków, ubierania się, zachowania względem więziennej administracji, czy posługiwania się gwarą więzienną.

⁵⁴ A. Jaworska, op. cit.

zasadniczych czynników. Praca jest resocjalizująca jedynie wtedy, kiedy powoduje u więźnia pożądane zmiany. Np. wyrabia umiejętność i potrzebę pracy, których więzień nie miał, więc włóczył się, kradł itp. Wtedy mówimy o wychowaniu do pracy. U niektórych ludzi należy poprawić dokładność, systematyczność, obowiązkowość, szacunek dla pracy innych, wyrobić przekonanie, że to właśnie praca, a nie przestępstwo jest sposobem na życie. Jest to wychowanie przez pracę⁵⁵.

Należy pamiętać, że resocjalizacyjny wymiar pracy jest uzależniony od spełnienia kilku warunków, wśród których do najważniejszych należą:

- otrzymywanie godziwego wynagrodzenia za pracę;
- ekonomia pracy (produkowanie określonych dóbr i usług – potrzebnych i sensownych), przynoszących pożytek społeczny;
- praca zgodna z zainteresowaniami i kwalifikacjami skazanego;
- zintegrowanie pracy z nauką zawodu (jeśli skazany go nie ma);
- dostosowanie pracy do psychofizycznych możliwości więźnia;
- właściwe zorganizowanie pod względem bezpieczeństwa;
- nadzorowanie, ocenianie i nagradzanie pracy skazanych⁵⁶.

Istotność pracy skazanego jako narzędzia społecznej inkluzji⁵⁷ (stosunku zachodzącego między dwoma zbiorami, grupami, z których jeden zawiera się w drugim) osób odbywających karę pozbawienia wolności wynika z pełnionych przez nią poniższych funkcji:

- jako ważne źródło dochodów, które zaspokajają (poprawiają) bieżące potrzeby skazanego, a w głównej mierze dających możliwość zgromadzenia środków potrzebnych do rozpoczęcia życia po opuszczeniu zakładu penitencjarnego;
- jako higiena zdrowia psychicznego, umożliwiając „walkę z nudą” i rozładowanie nadmiaru energii, dzięki czemu istnieje możliwość zachowania, a nawet poprawienia fizycznego i psychicznego samopoczucia skazanych;
- jako narzędzie likwidujące negatywne skutki pobytu w izolacji totalnej (zmniejszenie wzajemnej demoralizacji i przizonizacji);

⁵⁵ H. Machel, *Więzienie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*, Wydawnictwo ARCHE, Gdańsk 2003, s. 259-260.

⁵⁶ H. Popławski, *Środki i metody oddziaływania penitencjarnego*, „Przegląd Penitencjarny i Kryminologiczny” 1984, nr 5, s. 159; Machel H., op. cit., s. 259-260.

⁵⁷ Inkluzja społeczna (stosunek zachodzący między dwoma zbiorami, grupami, z których jeden zawiera się w drugim); (społeczne włączenie; integracja społeczna) – proces włączania jednostek, grup czy kategorii społecznych (np. osób niepełnosprawnych, byłych skazanych) w funkcjonowanie szerszego społeczeństwa. Jest zjawiskiem odwrotnym do ekskluzji (wykluczenia społecznego, marginalizacji).

- jako możliwość wykorzystania nadmiaru wolnego czasu zapobiega szerzeniu się i utrwalaniu postaw dewiacyjnych, w tym agresywnych i autoagresywnych, zjawisk podkulturowych⁵⁸, znęcania się nad współwięźniami, a nawet zapobiega buntom i zbiorowym wystąpieniom;
- ze społecznego punktu widzenia jako funkcja ekonomiczna oferując pracującym możliwość realizacji zobowiązań wobec państwa (grzywny, naprawa szkody, koszty sądowe) oraz rodziny (alimenty);
- jako funkcja budowania pozytywnego wizerunku skazanych w oczach ludzi wolnych (praca na rzecz środowiska lokalnego, praca z potrzebującymi – chorymi, niepełnosprawnymi, umierającymi);
- jako funkcja umożliwiająca budowanie poczucia własnej tożsamości (bycia „kimś”, budowa „ja”) poprzez ulokowanie skazanego w strukturze społecznej;
- jako środek wychowawczy, ucząc skazanych zdyscyplinowania, systematyczności, obowiązkowości, podejmowania systematycznego wysiłku, szacunku do pracy, do innych oraz kształtując przekonanie, że praca może być wartościowym – zarówno dla pojedynczego człowieka, jak i społeczeństwa – sposobem na życie, odmiennym od przestępstwa (dotyczy to zwłaszcza tych skazanych, którzy ze względu na swój młody wiek nigdy nie podejmowali pracy na wolności)⁵⁹.

Funkcje istotności pracy skazanego zostały w części poddane badaniom własnym (pięć pytań badawczych), które zobrazuje kolejny podrozdział przedmiotowego artykułu.

Podsumowując część teoretyczną artykułu warto zwrócić uwagę na fakt, że skazani po odbytych wyroku pozbawienia wolności stają się grupą szczególnie dyskryminowaną (stygmatyzowaną)⁶⁰ na rynku pracy. Znalezienie zatrudnienia po opuszczeniu zakładu penitencjarnego staje się prawie niemożliwe, niezależnie od przyczyny przebywania w zakładzie karnym. Dodatkowym problemem jest brak u byłych skazanych nawyku pracy po odbyciu wyroku. Problem pogłębia się w wyniku bezdyskusyjnego braku wykształcenia i kwalifikacji zawodowych byłych skazanych. Często po opuszczeniu zakładu karnego byli skazani nie mogą podjąć żadnego zatrudnienia, a niejednokrotnie nie mają dokąd wrócić.

⁵⁸ Szerzej o podkulturze więziennej: S. Przybyliński, *Podkultura więzienna – wielowymiarowość rzeczywistości penitencjarnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005.

⁵⁹ A. Jaworska, op. cit.

⁶⁰ Szerzej: K. Pierzchała, *Destygmatyzacja przestępców w świetle Magisterium Kościoła oraz poglądów na resocjalizację*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2016.

W pomoc postpenitencjarną⁶¹ zaangażowanych jest wiele podmiotów związanych z administracją państwową (i pozarządową), jednak ich faktyczne działanie nie stwarza wystarczających warunków do autentycznej inkluzji społecznej. Najczęściej byli skazani odsyłani są po pomoc do powiatowych centrów pomocy rodzinie⁶², do schronisk dla bezdomnych lub kościołów. Przeszkody w znalezieniu pracy przyczyniają się – w wielu przypadkach – do powrotu byłego skazanego na drogę przestępstwa⁶³.

Możliwość świadczenia pracy przez skazanych powinna stać się zagadnieniem priorytetowym dla więziennictwa. Wzrost zatrudnienia osób pozbawionych wolności powinien więc być jednym z podstawowych elementów programu zapobiegania przestępczości i zwalczania jej. Z ulg państwa korzysta większość podmiotów zatrudniających skazanych w krajach Unii Europejskiej. Zachęta ekonomiczna państwa do zatrudniania skazanych powinna być ponadto rozszerzona o zatrudnienie osób opuszczających zakłady karne⁶⁴.

Cele, problematyka, metodyka i organizacja badań własnych

Zakład Karny w Opolu Lubelskim realizuje ogólnokrajową koncepcję pracy skazanych, ukierunkowaną na skazanego, sprzyjającą resocjalizacji. Realizowany jest ogólnopolski program (opisany wcześniej) „Praca dla więźniów”.

W warstwie metodologicznej wyeliminowano nieodpowiednie procedury i metody badawcze, zważając na istotę paradygmatu⁶⁵ społeczno-personalistycznego za Henri Bergsonem⁶⁶ zastosowano kwestionariusz ankiety, uwzględniający intuicyjność poznawczą, charakterystyczną dla

⁶¹ Szerzej: A. Baładynowicz, *Probacja sprawiedliwość karząca*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 67 i dalsze; K. Pierzchała, *Kapelan więzienny w procesie resocjalizacji penitencjarnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013, s. 303 i inne.

⁶² E. Żywucka-Kozłowska, *Naznaczeni, odtrąceni, wykluczeni... kilka uwag o społecznej sytuacji osób opuszczających zakłady karne*, [w:] *Meandry wykluczenia społecznego*, pod red. J. Nowak, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2008.

⁶³ A. Jaworska, op. cit.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Paradygmat – «przyjęty sposób widzenia rzeczywistości w danej dziedzinie, doktrynie itp.; wzorzec, model», M. Bańko, op. cit.

⁶⁶ Henri Bergson (ur. 18 października 1859 r. w Paryżu, zm. 4 stycznia 1941 tamże) – francuski filozof, laureat Nagrody Nobla w dziedzinie literatury za rok 1927. Przyjmowany za głównego twórcę intuicjonizmu.

wiedzy i umiejętności, które odnoszą się do samego badania⁶⁷. Ten wariant oglądu i refleksyjności empirycznej nawiązuje do nieświadomych doświadczeń motywujących do uwzględnienia wybranej techniki badawczej, przy jednoczesnym odrzuceniu zastosowanych sposobów poznawania materialnej rzeczywistości. Intuicjonizm sceptycyzmu krytycznego zwalnia się tym samym od rutynizmu i powielania zastanej i zweryfikowanej wiedzy.

Przedmiotem badania było określenie wpływu pracy skazanych na ogólnie pojętą ich resocjalizację. Zasadniczym celem badania było poznanie możliwości zastosowania pracy w procesie resocjalizacyjnym skazanych.

Cele szczegółowe (teoretyczny, poznawczy, praktyczny). Ze względu na możliwości artykułu zastosowano ograniczenie do celu poznawczego, poprzez poznanie stanu i możliwości zastosowania pracy w resocjalizacji osób pozbawionych wolności.

Kolejnym elementem badania jest określenie problemu głównego i problemów szczegółowych.

Problem główny artykułu to kwestia jak resocjalizować skazanych przez pracę w warunkach systemu izolacyjno-dyscyplinarnego.

Problemy szczegółowe określono następująco:

1. Jakie korzyści dla więźniów wynikają z realizacji programu „Praca dla więźniów”, przez określenie stopnia zadowolenia i satysfakcji więźniów?
2. Jaki wpływ ma praca na resocjalizację skazanego?
3. Jakie istnieją opinie o programie „Praca dla więźniów”?

Część ww. problemów szczegółowych została opisana teoretycznie we wcześniejszej części artykułu.

Do postawionego problemu została sformułowana następująca hipoteza główna: Zakłada się, że istnieją możliwości resocjalizacyjne skazanych przez pracę w kontekście programu „Praca dla więźniów”, mającego bardzo duże znaczenie dla wtórnej integracji jednostki.

Hipotezy szczegółowe:

1. Zakłada się, że praca skazanych jest ważnym środkiem wychowawczym (resocjalizującym).

⁶⁷ B. Baraniak, *Współczesna pedagogika pracy z perspektywy edukacji, pracy i badań*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Wyd. II, poprawione i uzupełnione, Warszawa 2013, s. 101.

2. Zakłada się, że praca skazanych ma kluczowe znaczenie jako źródło dochodów.
3. Zakłada się, że praca wykonywana przez więźniów służy jako narzędzie likwidujące negatywne skutki pobytu w izolacji totalnej.
4. Zakłada się, że praca dla osób pozbawionych wolności spełnia funkcję ekonomiczną.
5. Zakłada się, że więźniowie poprzez pracę budują swój pozytywny wizerunek w oczach ludzi wolnych.

Podmiot badający samodzielnie krytykuje indywidualną perspektywę gnozeologicznego i ontologicznego weryfikowania zasadności dotychczasowych twierdzeń i tez słuszności uznawanych sądów⁶⁸. Aktualnie nauki społeczne, w tym pedagogika korzystają z profesjonalnych narzędzi dla wartościowania poznawczego, diagnostycznego i praktycznego, narzucając obligatoryjność stosowania sztywnych, schematycznych i technokratycznych sposobów interpretowania budowanej rzeczywistości. Pod względem poprawności metodologicznej eliminuje się innowacyjność hermeneutyczną⁶⁹, a ogląd przedmiotu poznawczego sprowadza się do powielaczowej i powierzchniowej formy.

W prezentowanym badaniu ankietowym analizowano zagadnienie roli pracy skazanych w resocjalizacji penitencjarnej. Badaniu poddano 56 skazanych Zakładu Karnego w Opolu Lubelskim i na użytek niniejszej analizy wybrano pięć pytań badawczych, zawartych w kwestionariuszu ankiety (vide aneks) na temat roli i znaczenia dla wtórnej integracji osób odbywających karę pozbawienia wolności. Zapytano o siłę ważności pracy skazanych w stosunku do wartości, jaką odgrywają dla nich: resocjalizacja, możliwość uzyskania dochodu i realizacji zobowiązań, likwidacja negatywnych skutków pobytu w więzieniu oraz możliwość budowania własnego wizerunku. Odpowiedziami w ankietach było określenie swoich preferencji, co do zmiennej w skali od 1 do 5, gdzie 1 oznaczało najniższe, a 5 najwyższe. Ze względu na okoliczności występowania zmiennych przedziałowych oraz korelacji liniowych można było zastosować współczynnik iloczynowej zależności Pearsona⁷⁰. Współczynnik Pearsona

⁶⁸ B. Jakimiuk, *Proces budowania kariery zawodowej*, [w:] W. Duda, D. Kukla (red.), *Poradnictwo zawodowe – rozwój zawodowy w ujęciu przekrojowym*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2016, s. 87.

⁶⁹ Hermeneutyka – 4. filoz. «konceptja filozoficzno-literaturoznawcza zakładająca, że najważniejszą zasadą jest otwarcie się na dialog, rozumiany jako ciągle na nowo podejmowana interpretacja, czyli próba odsłonięcia w badanym dziele ukrytego sensu, uwzględniająca kontekst, w jakim powstał badany obiekt i w jakim usytuowany jest sam badacz», M. Bańko, op. cit.

⁷⁰ E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, PWN, Copyright: 2003, Warszawa, 6. dodruk, 2019.

najlepiej odzwierciedla zależność między zmiennymi. Dlatego należy go zastosować wszędzie, gdzie tylko pozwalają na to warunki.

Wielkość wskaźnika Pearsona dla wybranych predyktorów wykazywała zależności znaczące i bardzo duże z wyłączeniem antecedensu⁷¹ likwidacji negatywnych skutków w więzieniu, którego znaczenie porównywalne oznaczało się średnią korelacją i praktycznie umiarkowanym związkiem z ważnością pracy skazanego. Zważając na syntetyczność prezentacji naukowej, pierwsze badanie przeprowadzone jest z ukazaniem całej procedury, a pozostałe tylko wyniki końcowe, z naszkicowaniem punktowego wykresu rozrzutu wraz z linią trendu oraz podsumowania istotności korelacji zmiennych (hipotez).

Obliczanie współczynnika korelacji liniowej Pearsona⁷²:

$$r = \frac{SS_{xy}}{\sqrt{SS_x \cdot SS_y}}$$

gdzie:

r / R – współczynnik korelacji liniowej Pearsona

$x_i; y_i$ – wartości zmiennych („x” i „y”)

SS_{xy} – moment iloczynowy Pearsona

SS_x – suma kwadratów odchyłeń od średniej zmiennej „x”

SS_y – suma kwadratów odchyłeń od średniej zmiennej „y”

\bar{x} – średnie arytmetyczne zmiennych („x” i „y”)

n – liczebność zbiorowości

gdzie:

$$SS_{xy} = \frac{\sum [(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})]}{n} = \frac{\sum x_i y_i - \sum x_i \sum y_i}{n(n-1)}$$

⁷¹ Antecedencje - «okoliczności, zdarzenia wcześniejsze, poprzedzające jakiś fakt, ważne dla jego zrozumienia», M. Bańko, op. cit.

⁷² A. Krajewska, *Statystyka dla pedagogów*, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2001, s. 89-94; B.M. Lking, E.W. Minium, *Statystyka dla psychologów i pedagogów*, przełożyła M. Zakrzewska, red. nauk. wyd. polskiego J. Brzeziński, PWN, Warszawa 2009, s. 177-180; B. Kożuh, *Statystyka...*, op. cit., s. 69-83.

oraz zmienna „x”

$$SS_x = \sum (x_i - \bar{x})^2 = \sum (x^2) - \frac{(\sum x)^2}{n} \quad \text{i podobnie druga zmienna „y”}: \quad SS_y = \sum (y_i - \bar{y})^2 = \sum (y^2) - \frac{(\sum y)^2}{n}$$

Interpretacja wyników korelacji

Korelacja to współzależność pomiędzy zmiennymi, najczęściej nazywane X i Y. To znaczy, że zmiana wartości jednej ze zmiennych (w tym przypadku X), wiąże się z systematyczną zmianą wartości drugiej zmiennej (Y). Na początku musi być wiadomo, że występuje pomiędzy nimi związek, znana powinna być siła i charakter, nieznanym jest jedynie skutek przyczynowo-skutkowy, tzn. nie jest wiadomo, która ze zmiennych jest przyczyną, a która skutkiem.

Korelację można opisać za pomocą trzech wskaźników (własności):

- siły – wartość bezwzględna współczynnika korelacji, mieszcząca się w przedziale 0-1, gdzie 0 oznacza brak korelacji, natomiast 1 korelację absolutnie silną,
- charakteru – dodatni (+) lub ujemny (-)
[korelacja dodatnia (wartość współczynnika korelacji od 0 do 1) – informuje, że wzrostowi wartości jednej cechy towarzyszy wzrost średnich wartości drugiej cechy, natomiast korelacja ujemna (wartość współczynnika korelacji od -1 do 0) – informuje, że wzrostowi wartości jednej cechy towarzyszy spadek średnich wartości drugiej cechy],
- istotności statystycznej – wiążąca się prawdopodobieństwem tego, że występuje w populacji zależność pomiędzy zmiennymi X i Y i jest ona realistyczna.

Z założenia korelacja informuje, że:

- dwie zmienne X i Y są ciągłe,
- mają nieskończenie wiele wartości, a ich rozkład jest normalny,
- występuje pomiędzy nimi liniowy charakter zależności, tzn. że linia jest najlepszym przybliżeniem zależności pomiędzy tymi zmiennymi,
- nie ma homoscedastyczności, tzn. odległości poszczególnych punktów do linii w dolnej i górnej części są takie same (podobne).

- Siła związków korelacyjnych. Najważniejsza jest istotność korelacji:
- poniżej 0,2 – korelacja słaba (praktycznie brak związku),
 - 0,2 – 0,4 – korelacja niska (zależność wyraźna),
 - 0,4 – 0,6 – korelacja umiarkowana (zależność istotna),
 - 0,6 – 0,8 – korelacja wysoka (zależność znaczna),
 - 0,8 – 0,9 – korelacja bardzo wysoka (zależność bardzo duża),
 - 0,9 – 1,0 – zależność praktycznie pełna.

Badania własne

Czy istnieje pomiędzy zmiennymi korelacja? Jeżeli tak to jaka?

Hipoteza 1.

Zakłada się, że praca skazanych jest ważnym środkiem wychowawczym (resocjalizującym),

x – ważność wykonywanej pracy przez skazanego,

y – ważność postępów w resocjalizacji skazanego.

Tabela pomocnicza

Oceny	x_i	y_i	$x_i - \bar{x}$	$y_i - \bar{y}$	$(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})$	$(x_i - \bar{x})^2$	$(y_i - \bar{y})^2$	$y' = a + bx$
					SS_{xy}	SS_x	SS_y	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	7	5	-2,333	-4,333	10,11	5,44	18,78	6,84
2	5	7	-4,333	-2,333	10,11	18,78	5,44	4,71
3	9	8	-0,333	-1,333	0,44	0,11	1,78	8,98
4	9	10	-0,333	0,667	-0,22	0,11	0,44	8,98
5	21	22	11,667	12,667	147,78	136,11	160,44	21,78
brak	5	4	-4,333	-5,333	23,11	18,78	28,44	4,71
Σ	56	56			191,33	179,33	215,33	

Źródło: opracowanie własne.

n=56

Badania przeprowadzono na losowej grupie osób n=56, które zostały poproszone o odpowiedzi na skali ciągłej ocen od 1 do 5, określających ich preferencje w zakresie danej zmiennej. Dane zostały przedstawione w tabeli. Zadanie brzmiało: oszacować współczynnik korelacji liniowej Pearsona i naszkicować wykres rozrzutu dla obydwu zmiennych. Zadanie

wykonano przy pomocy Excela i stosownych wyliczeń. Kolumny 2 i 3 oznaczają liczbę odpowiedzi przy danej zmiennej (X i Y), podanych nad tabelą.

Najpierw wyliczono średnie arytmetyczne dla obydwu zmiennych (56:6) = 9,333.

Następnie wyliczono kol. 4 i 5. Jest to różnica danej zmiennej i średniej arytmetycznej.

W kolumnie 6 wyliczono liczbę SS_{xy}, poprzez wykonanie iloczynu kolumn 4 i 5.

Kolumna 7 i 8 to kwadrat obliczonych wcześniej wielkości, odpowiednio z kolumn 4 i 5.

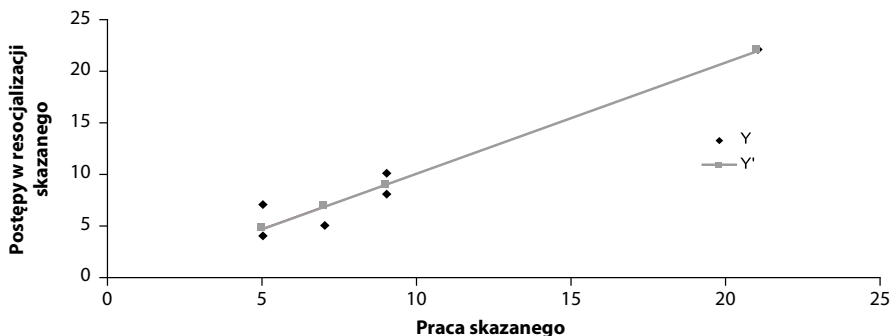
Następnie wyliczono moment iloczynowy „R” (współczynnik korelacji liniowej Pearsona) podstawiając sumy wcześniej wyliczonych liczb (SS_{xy}, SS_x, SS_y) do wzoru:

$$r = \frac{SS_{xy}}{\sqrt{SS_x \cdot SS_y}} = \frac{191,33}{\sqrt{179,33 \cdot 215,33}} = 0,974$$

Wartość współczynnika 0,974 oznacza korelację dodatnią, bardzo znaczącą, gdyż wynik jest bliższy „1” niż „0”, informując jednocześnie o zależności, w której im wyższa jest wartość liczby X, tym wyższe są oczekiwania wartości przeciętnej Y.

Dla skonstruowania punktowego wykresu rozrzutu korelacji liniowej Pearsona oraz linii trendu (wykres 1) konieczne jest obliczenie współczynników: nachylenia linii regresji (b) = 1,067 oraz stałej regresji (a) = -0,625. Wskaźniki te konieczne są do wyliczenia: zmiennej przewidywanej (Y') w (kol. 9), a następnie sporządzenia wykresu. Dla każdego z tych współczynników są odpowiednie wzory. Następnie należy podstawić do końcowego wzoru: Y' = a + bx, gdzie X to zmienna z kol. 2. Przeniesienie tych danych na wykres to już zadanie Excela.

Wykres 1. Punktowy wykres rozrzutu korelacji liniowej Pearsona dwóch zmiennych: pracy i postępów w resocjalizacji w badaniu skazanych ZK w Opolu Lubelskim

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie badania: wielkość wskaźnika Pearsona na poziomie 0,974 oznacza bardzo wysoką, dodatnią korelację (zależność praktycznie pełna).

Hipoteza: Zakłada się, że praca skazanych jest ważnym środkiem wychowawczym (resocjalizującym) – zostało potwierdzone.

Hipoteza 2.

Zakłada się, że praca skazanych ma kluczowe znaczenie jako źródło dochodów,

x – ważność wykonywanej pracy przez skazanego,

y – ważność źródła dochodu.

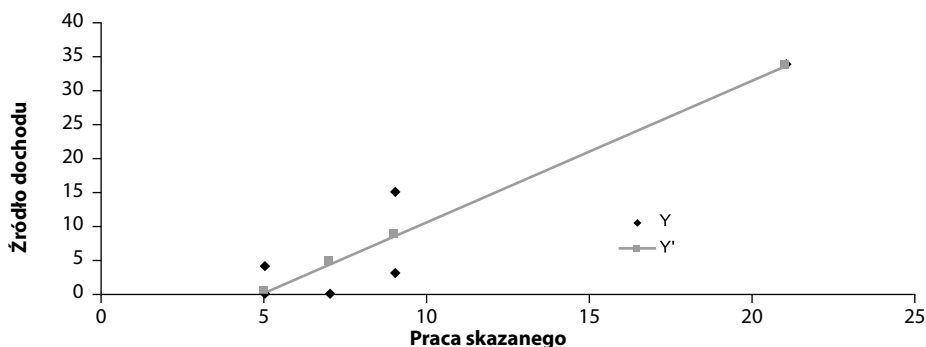
Tabela pomocnicza

Oceny	x_i	y_i	$x_i - \bar{x}$	$y_i - \bar{y}$	$(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})$	$(x_i - \bar{x})^2$	$(y_i - \bar{y})^2$	$y' = a + bx$
					SS_{xy}	SS_x	SS_y	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	7	0	-2,333	-9,333	21,78	5,44	87,11	4,48
2	5	4	-4,333	-5,333	23,11	18,78	28,44	0,31
3	9	3	-0,333	-6,333	2,11	0,11	40,11	8,64
4	9	15	-0,333	5,667	-1,89	0,11	32,11	8,64
5	21	34	11,667	24,667	287,78	136,11	608,44	33,62
brak	5	0	-4,333	-9,333	40,44	18,78	87,11	0,31
Σ	56	56			373,33	179,33	883,33	

Źródło: opracowanie własne.

$r = 0,938$

Wykres 2. Punktowy wykres rozrzutu korelacji liniowej Pearsona dwóch zmiennych: pracy i źródła dochodu w badaniu skazanych ZK w Opolu Lubelskim

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie badania: wielkość wskaźnika Pearsona na poziomie 0,938 oznacza bardzo wysoką, dodatnią korelację (zależność praktycznie pełną).

Hipoteza: Zakłada się, że praca skazanych ma kluczowe znaczenie jako źródło dochodów – zostało potwierdzone.

Hipoteza 3.

Zakłada się, że wykonywana praca przez więźniów służy jako narzędzie likwidujące negatywne skutki pobytu w izolacji totalnej,

x – ważność wykonywanej pracy przez skazanego,

y – ważność likwidacji negatywnych skutków pobytu w więzieniu.

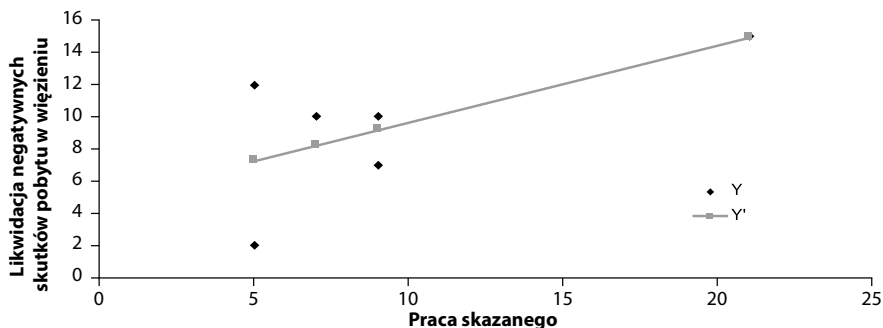
Tabela pomocnicza

Oceny	x_i	y_i	$x_i - \bar{x}$	$y_i - \bar{y}$	$(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})$	$(x_i - \bar{x})^2$	$(y_i - \bar{y})^2$	$y' = a + bx$
					SS_{xy}	SS_x	SS_y	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	7	10	-2,333	0,667	-1,56	5,44	0,44	8,22
2	5	12	-4,333	2,667	-11,56	18,78	7,11	7,27
3	9	7	-0,333	-2,333	0,78	0,11	5,44	9,17
4	9	10	-0,333	0,667	-0,22	0,11	0,44	9,17
5	21	15	11,667	5,667	66,11	136,11	32,11	14,88
brak	5	2	-4,333	-7,333	31,78	18,78	53,78	7,27
Σ	56	56			85,33	179,33	99,33	

Źródło: opracowanie własne.

$r = 0,639$

Wykres 3. Punktowy wykres rozrzutu korelacji liniowej Pearsona dwóch zmiennych: pracy i likwidacji negatywnych skutków pobytu w więzieniu w badaniu skazanych ZK w Opolu Lubelskim

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie badania: wielkość wskaźnika Pearsona na poziomie 0,639 oznacza korelację dodatnią, wysoką (zależność znaczną).

Hipoteza: Zakłada się, że wykonywana praca przez więźniów służy jako narzędzie likwidujące negatywne skutki pobytu w izolacji totalnej – zostało potwierdzone w umiarkowanym stopniu.

Hipoteza 4.

Zakłada się, że praca dla osób pozbawionych wolności spełnia funkcję ekonomiczną,

x – ważność wykonywanej pracy przez skazanego,

y – ważność funkcji ekonomicznej.

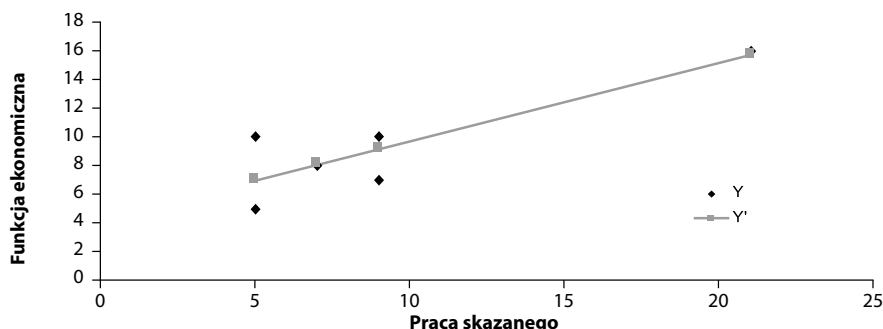
Tabela pomocnicza

Oceny	x_i	y_i	$x_i - \bar{x}$	$y_i - \bar{y}$	$(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})$	$(x_i - \bar{x})^2$	$(y_i - \bar{y})^2$	$y' = a + bx$
					SS_{xy}	SS_x	SS_y	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	7	8	-2,333	-1,333	3,11	5,44	1,78	8,07
2	5	10	-4,333	0,667	-2,89	18,78	0,44	6,98
3	9	7	-0,333	-2,333	0,78	0,11	5,44	9,15
4	9	10	-0,333	0,667	-0,22	0,11	0,44	9,15
5	21	16	11,667	6,667	77,78	136,11	44,44	15,67
brak	5	5	-4,333	-4,333	18,78	18,78	18,78	6,98
Σ	56	56			97,33	179,33	71,33	

Źródło: opracowanie własne.

$r = 0,861$

Wykres 4. Punktowy wykres rozrzutu korelacji liniowej Pearsona dwóch zmiennych: pracy i funkcji ekonomicznej w badaniu skazanych ZK w Opolu Lubelskim

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie badania: wielkość wskaźnika Pearsona na poziomie 0,861 oznacza korelację dodatnią, bardzo wysoką (zależność bardzo duża).

Hipoteza: Zakłada się, że praca dla osób pozbawionych wolności spełnia funkcję ekonomiczną – zostało potwierdzone.

Hipoteza 5.

Zakłada się, że więźniowie poprzez pracę budują swój pozytywny wizerunek w oczach ludzi wolnych,

x – ważność wykonywanej pracy przez skazanego,

y – ważność budowy pozytywnego wizerunku skazanego.

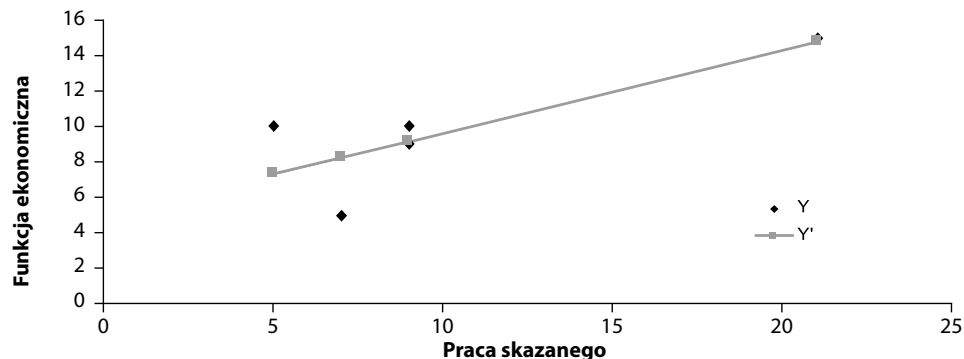
Tabela pomocnicza

Oceny	x_i	y_i	$x_i - \bar{x}$	$y_i - \bar{y}$	$(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})$	$(x_i - \bar{x})^2$	$(y_i - \bar{y})^2$	$y' = a + bx$
					SS_{xy}	SS_x	SS_y	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	7	5	-2,333	-4,333	10,11	5,44	18,78	8,25
2	5	10	-4,333	0,667	-2,89	18,78	0,44	7,32
3	9	10	-0,333	0,667	-0,22	0,11	0,44	9,18
4	9	9	-0,333	-0,333	0,11	0,11	0,11	9,18
5	21	15	11,667	5,667	66,11	136,11	32,11	14,75
brak	5	7	-4,333	-2,333	10,11	18,78	5,44	7,32
Σ	56	56			83,33	179,33	57,33	

Źródło: opracowanie własne.

$r = 0,822$

Wykres 5. Punktowy wykres rozrzutu korelacji liniowej Pearsona dwóch zmiennych: pracy i funkcji poprawy wizerunku w badaniu skazanych ZK w Opolu Lubelskim

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie badania: wielkość wskaźnika Pearsona na poziomie 0,822 oznacza korelację dodatnią, bardzo wysoką (zależność bardzo duża).

Hipoteza: Zakłada się, że więźniowie poprzez pracę budują swój pozytywy wizerunek w oczach ludzi wolnych – zostało potwierdzone.

Konkluzje końcowe

Jak napisał Józef Tischner: „Człowiek jest istotą, która, aby żyć, potrzebuje jakiejś nadziei (...). Każda z (...) nadziei zawiera w sobie obietnicę jakiegoś ocalenia dla człowieka, w każdej więc kryje się jakaś idea ludzkiego cierpienia⁷³”. Jan Paweł II przekonuje, że to sam człowiek jest podstawową wartością pracy i ostatecznym jej celem, że »(...) o ile prawdą jest, że człowiek jest przeznaczony i powołany do pracy, to jednak nade wszystko praca jest „dla człowieka”, a nie człowiek „dla pracy”«⁷⁴. W resocjalizacji poprzez pracę należy dążyć do rozwinięcia u człowieka pracy wrażliwości w odniesieniu do każdego zjawiska, umiejętności dostrzegania odczytywania piękna, rozumnego dążenia do osiągnięcia wewnętrznej wolności i zdrowego stosunku do społeczeństwa.

⁷³ J. Tischner, *Polski kształt dialogu*, Wydawnictwo „Znak”, Kraków 2002, s. 110.

⁷⁴ Jan Paweł II, Encyklika *Laborem Exercens...*, op. cit., 6.

Jeżeli pedagogika (podobnie, jak kościelna nauka społeczna) podkreśla, że człowiek ma pierwszeństwo przed pracą, a praca przed kapitałem, to jednak zasada ta pozostaje wciąż w sferze abstrakcyjności i to bardzo dalekiej od oczekiwań.

Praca skazanych jest powszechnie uznawana za istotny element odbywania kary pozbawienia wolności, albowiem wpływa pozytywnie na skazanych. Sprzyja resocjalizacji, rozwojowi umiejętności zawodowych, stanowi jedno z najskuteczniejszych narzędzi oddziaływania, pomagającego nie tylko uchronić skazanego przed powrotem do przestępstwa, ale także w szerszej perspektywie sprzyja minimalizowaniu szkód wyrządzonych przez popełniających czyny zabronione. Praca skazanych jest narzędziem znanym od wieków, jednak z upływem czasu zmienia się rozumienie sensu zatrudniania skazanych. Praca nie jest już wyłącznie elementem kary, ale przede wszystkim elementem resocjalizacji. Obecna jest we wszystkich systemach penitencyjnych krajów europejskich, czego wyrazem jest także istnienie wspólnych standardów dotyczących świadczenia pracy skazanych⁷⁵. Przeprowadzone badania własne tylko potwierdzają powyższe tezy.

⁷⁵ Por. P. Jaki, *Zatrudnienie skazanych w Polsce na tle porównawczym. Zagadnienia wybrane*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2017, nr 95, s. 79-99.

Bibliografia

- Bałandynowicz A., *Probacja sprawiedliwość karząca*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Baraniak B., *Współczesna pedagogika pracy z perspektywy edukacji, pracy i badań*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Wyd. II, poprawione i uzupełnione, Warszawa 2013.
- Bojarski T., Hołda Z., Baranowski J. (red.), *Praca skazanych odbywających karę pozbawienia wolności*, Instytut Prawa Karnego, Lublin 1985.
- Borkowski T., Marcinkowski A., *Socjologia bezrobocia*, Wydawnictwo Śląsk, Warszawa 1996.
- Bramska M., *Zatrudnienie*, „Biuletyn RPO” 1995, nr 28.
- Domagalski W., *Obóz pracy przymusowej w Miłocinie*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1997, nr 15.
- Fel St., *Praca – własność – uczestnictwo*, [w:] *Leksykon pedagogiki religii*, pod red. C. Rogowskiego, Verbinum – Wydawnictwo Księży Werbistów, Warszawa 2007.
- Furmanek W., *Praca człowieka jako kategoria aksjologiczna*, [w:] *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, pod red. K. Chałas, A. Maja, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2016.
- Jaki P., *Zatrudnienie skazanych w Polsce na tle porównawczym. Zagadnienia wybrane*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2017, nr 95.
- Jakimiuk B., *Proces budowania kariery zawodowej*, [w:] W. Duda, D. Kukla (red.), *Poradnictwo zawodowe – rozwój zawodowy w ujęciu przekrojowym*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2016.
- Jakubowska M., *Wynagrodzenie dla zatrudnionych odbywających karę pozbawienia wolności*, „Pracownik i Pracodawca” 2016, nr 1 (vol. 2).
- Jan Paweł II, Encyklika *Laborem Exercens o pracy ludzkiej* (z okazji 90. rocznicy Encykliki Rerum novarum) - Castel Gandolfo 14.09.1981.
- Jaworska A., *Rola pracy w resocjalizacji penitencjarnej*, [w:] *Leksykon resocjalizacji*, Oficyna „Impuls”, Kraków 2012.
- Kalisz T., *Zatrudnienie skazanych odbywających karę pozbawienia wolności*, Kolonia Limited, Wrocław 2004.
- Kożuh B., *Statystyka dla pedagogów*, Oficyna Wydawnicza AFN, Kraków 2011.
- Krajewska A., *Statystyka dla pedagogów*, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2001.
- Legięć J., *Człowiek w filozofii pracy Józefa Tischnera*, Wydawnictwo Księży Sercanów, Kraków 2012.

- Machel H., *Więzienie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*, Wydawnictwo ARCHE, Gdańsk 2003.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, wyd. III poprawione, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2001.
- Pierzchała K., *Destygmatyzacja przestępców w świetle Magisterium Kościoła oraz poglądów na resocjalizację*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2016.
- Pierzchała K., *Kapelan więzienny w procesie resocjalizacji penitencjarnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.
- Pierzchała K., *Resocjalizacja więźniów poprzez pracę. Więźniowie na wałach przeciwpowodziowych*, [w:] *Bezpieczeństwo RP w wymiarze narodowym i międzynarodowym*, Szkoła Handlowa im. B. Markowskiego w Kielcach, red. M. Marszałka, G. Sobolewskiego, T. Konopki, A. Cyrana, Kielce 2011.
- Pismo Święte Nowego i Starego Testamentu. Biblia Tysiąclecia*, PISMO-SW 3.0 BETA, Wydawnictwo Pallottinum, Gliwice 2002.
- Pol J.D., *Funkcja i znaczenie pracy w procesie resocjalizacji*, [w:] *Więzienna szansa*, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa 2008.
- Popławski H., *Środki i metody oddziaływania penitencjarnego*, „Przegląd Penitencjarny i Kryminologiczny” 1984, nr 5.
- Tischner J., *Polski kształt dialogu*, Wydawnictwo „Znak”, Kraków 2002.
- Żywucka-Kozłowska E., *Naznaczeni, odrzuceni, wykluczeni... kilka uwag o społecznej sytuacji osób opuszczających zakłady karne*, [w:] *Meandry wykluczenia społecznego*, pod red. J. Nowak, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2008.

Akty prawne:

- Europejskie reguły więzienne. Zalecenie nr R(87)3 dla państw członkowskich Rady Europy przyjęte przez Komitet Ministrów 12 lutego 1987 r.
- Instrukcja w sprawie regulaminu więziennego, Departament Więziennictwa i Obozów. Drukarnia Więzienia Mokotów, Warszawa 1945.
- Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. nr 38, poz. 169).
- Powszechna deklaracja praw człowieka z 10 grudnia 1948 r., Zgromadzenie Ogólne ONZ, rezolucja 217/III A, Paryż.
- Rezolucja Komitetu Ministrów Rady Europy uchwalona w 1975 r.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 23 stycznia 2012 r. w sprawie Funduszu aktywizacji zawodowej skazanych oraz rozwoju przywieziennych zakładów pracy (Dz.U. z 2012 r., poz. 103) – uchylony.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 30 maja 2017 r. w sprawie Funduszu aktywizacji zawodowej skazanych oraz rozwoju przywieszennych zakładów pracy (Dz.U. z 2017 r., poz. 1069).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 9 lutego 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad zatrudniania skazanych (tekst jedn.: Dz.U. z 2018 r., poz. 1887).

Ustawa z 2 kwietnia 1997 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

Ustawa z 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r., poz. 2151).

Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. nr 90, poz. 557 z późn. zm.).

Zalecenia I Kongresu ONZ w sprawie zapobiegania przestępczości i postępowania z więźniami, Genewa 1955.

Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich reguł więziennych, przyjęte przez Komitet Ministrów 11 stycznia 2006 r. na 952. posiedzeniu delegatów.

Netografia

Program „Praca dla więźniów”, <https://www.sw.gov.pl/strona/ministerialny-program-pracy-wiezniow>, (dostęp: 11.05.2109).

Aneks

Kwestionariusz ankiety korelacja dwóch zmiennych „x” i „y”

Witam serdecznie,

Zwracam się do Was z gorącą prośbą o wypełnienie poniższej ankiety i udzielenie szczerych odpowiedzi na wszystkie pytania, stawiając **jedyn** znak x przy każdym pytaniu. Odpowiedziami w ankietach było określenie swoich preferencji w danej zmiennej w skali 1-5.

Udział w ankiecie jest anonimowy. Wyniki ankiety posłużą wyłącznie do celów naukowych.

Bardzo dziękuję za udział w badaniu!!!

Kazimierz Pierzchała

Pytania:

Zmienna „X”

Jak bardzo ważna jest dla Ciebie wykonywana praca?

1 – bardzo niskie	2 – niskie	3 – przeciętne	4 – wysokie	5 – bardzo wysokie	Nie mam zdania

Zmienna „Y”

1. Czy Twoim zdaniem praca jest na równi ważna z resocjalizacją skazanego?

1 – bardzo niskie	2 – niskie	3 – przeciętne	4 – wysokie	5 – bardzo wysokie	Nie mam zdania

2. Czy Twoim zdaniem praca skazanego jest ważnym źródłem dochodu?

1 – bardzo niskie	2 – niskie	3 – przeciętne	4 – wysokie	5 – bardzo wysokie	Nie mam zdania

3. Czy Twoim zdaniem praca skazanego likwiduje negatywne skutki pobyty w więzieniu?

1 – bardzo niskie	2 – niskie	3 – przeciętne	4 – wysokie	5 – bardzo wysokie	Nie mam zdania

4. Czy Twoim zdaniem praca skazanego spełnia funkcję ekonomiczną, oferując pracującym realizację zobowiązań?

1 – bardzo niskie	2 – niskie	3 – przeciętne	4 – wysokie	5 – bardzo wysokie	Nie mam zdania

5. Czy Twoim zdaniem praca skazanego pomaga skazanemu w budowaniu wizerunku poza zakładem karnym?

1 – bardzo niskie	2 – niskie	3 – przeciętne	4 – wysokie	5 – bardzo wysokie	Nie mam zdania